

PROJEKTİF TESTLERLE KİŞİLİK DEĞERLENDİRİLMESİ

Özellikler ve Materyel

Asis. Mehmet ALİBAL*

KİŞİLİĞİ İNCELEME YÖNTEMLERİ VE KİŞİLİĞİ İNCELEMENİN ÖNEMİ

Her bilim dalı ile uğraşanlar alanları ile ilgili gözlem, olay ve görünüşleri ölçmek ve değerlendirmek zorunluluğunu duyarlar. Kişilik psikolojisi ile ilgilenenlerde, bu nedenle, birtakım araç, yöntem ve teknikler geliştirmek ve uygulamak gereğini duymuşlardır. Geliştirilen değerlendirme araç ve yöntemleri kişilik hakkındaki çeşitli kuram ve görüşlere bir paralellik ve uygunluk göstermektedir.

Söz konusu yöntem ve teknikler yalnızca bir bütün olarak kişilik hakkında bilgi elde etmekle kalmayıp, oldukça dar bir kişilik özelliği alanını değerlendirmeye yarayan tekniklere kadar çok çeşitlilik gösterirler. Burada kişilik ölçümünde kullanılan tekniklerin ayrıntılarına inilmeden isimleri belirtilmekle yetinilecektir. Daha sonra bu tekniklerden biri olan projektif testlerin başlıcaları tanıtılacaktır. Testlerin puanlaması konunun dışında tutulmuştur.

Kişiliği değerlendirmeye yarayan başlıca teknikler aşağıdaki şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bunlar:

- A 1. Görüşme (Mülakat),
2. Kanaat ölçüleri,
3. Anket,
4. Pratik testler,
5. Projektif testler.

Bu konuda yapılmış başka bir sınıflama şöyledir:

- B 1. Vakanın tarihçesi,
2. Değerlendirme,

* Eğitim Psikolojisi ve Özel Eğitim Bölümü Asistanı

3. Kâğıt-kalem testleri,
4. Davranış testleri,
5. Görüşme,
6. Serbest çağrışım veya rüya analizi,
7. Projektif yöntemler¹.

Günümüzde kişilik kavramı yalnızca geleneksel, akademik psikolojinin konusu olmakla kalmamış; modern psikolojide, Sosyal psikolojide ve Psikanlizde büyük önem kazanmıştır.

Düzenli bir gelişme ve yaşam ancak düzenli bir kişiliğin varlığı ile olanaklıdır. İnsanın kaderi ile kişilik yapısı arasında ilişki kuran yazarlar vardır. Gerçekten insan yaşamı kişiliğinin yapısına göre anlam kazanır. Günümüze kadar yapılan birçok araştırmalar ruh ve sinir hastalıklarının ortaya çıkmalarında kişilik bozukluklarının önemli bir yer tuttıklarını göstermiştir.

PROJEKTİF TEKNİKLERİN DOĞUŞU VE PROJEKSİYON KAVRAMI

Lawrence K. Frank, 1939 da ilk kez Amerikan Psikoloji Dergisinde yazdığı bir makalede “Kişiliğin incelenmesi için Projektif yöntemler” başlığını koymuştur. Frank, Projektif Yöntemler terimini üç psikolojik denemenin yakınlığını belirtmek için bulmuştur. Bunlar: Jung’un Kelime Çağrışım Testi (1904), Rorschach’ın Mürekkep lekesi testi (1920) ve T.A.T. Murray’ın Hikâye icademe testi (1935) idi.

Projektif testler uyarıcılarının kapalılığı ve deneğe cevap vermede tanınan zamanın serbestliği açısından Gestalt Psikoloji ve Psikanalizle karşılıklı ilişki kurmuş oluyolar.

Projektif testler bir ölçüde Gestalt kuramının gelişmesini izlediler. Bu konuda doğrudan olmasa bile Jung’un Ehrenfles’den, Rorschach’ın Wertheimer’den ve Murray’ın da Kurt Lewin’in den etkilendiği söylenebilir.

Projektif tekniklerin doğmasına Psikanalizin etkisi daha fazla olmuştur. Örneğin, Jung’a göre Akademik ya da Deneysel Psikoloji açısından fikirlerin çağrışımı zihnin genel bin fonksiyonudur. Jung burada orijinal ya da kişisel olmayan foksiyonların yasalarını araştırmıştır.

Psikolojide projeksiyon terimini ilk kez ortaya atan Freud'dur. Projeksiyon bir anlamda, kişinin duygu ve düşüncelerini dış dünyaya yansıtarak anksiyeteden kurtulmasını sağlayan bir savunma mekanizmasıdır. Daha geniş anlamda ise, bireyin algıları yorumlarken kullandığı bir yöntemdir. Yine Freud birçok akıl hastalıklarını itilme (refoulement) terimiyle açıklamaya çalışmıştır. Ona göre projeksiyon bilinç dışına atılan patolojik görünümünün dışarıya yansımasıdır. Yani benlik kavramına ait bilinç dışı iyi ya da kötü nitelikler, farkına varılan ya da varılmayan eğilimler çevredeki nesne ve kişilere yansıtılır. Projektif testler projeksiyon olayının ya da mekanizmasının bilinçdışı işlemesinden yararlanır¹.

Projektif Testlerin Özellikleri

Projektif testler kişiliğin incelenmesinde kullanılırlar ve diagnostiktirler. Bu testlerin uygulanmasında psikologun amacı, başarının saptanmasından çok denegın çaba harcamadan kendiliğinden geldiği gibi ifade ettiği düşüncelerinin çeşitli örgütlenme biçimlerini açıklamaktır. Bu örgütlenmeler incelenerek denegın kişilik yapısı ve bu yapının kuvvetli ve zayıf tarafları üzerinde yargılara varılır.

Başarı testlerinde denegın, önceden kabul edilmiş bir standarda erişmesi beklenir. Bu standarda erişme derecesi başarının saptanmasında esas olarak alınır. Oysa kişilik testlerinde, denegın düşünce süreçleri, tepkileri, anlayışı, fikirlerinin organizasyonu, uyananları seçişi önem taşımakta ve teşhis bunlara dayanılarak yapılmaktadır.

Kişilik testlerinde de, zekâ ölçeklerinde olduğu gibi önceden saptanmış standartlar vardır. Fakat bunlar kesin olarak belirtilmemiştir. Daha çok büyük sayıda bir denek gurubunun eğilimlerine dayanmaktadır. Bu standartların doğruluğu mantıken de ispatlanamaz. Sorun büyük bir insan kitesinin bu standartlarda uyuşmuş olmasıdır.

Zekâ testlerinin standartları yalnız başarıya dayanmakta, başarının nasıl ve hangi yollardan kazanıldığına önem verilmemektedir. Oysa projektif testler başarının kapsamı üzerinde durmaktadırlar.

Bunlardan anlaşılacağı gibi, projektif testlerin uyananlarının yapılanmamış, zekâ testlerininkinin ise yapılanmış olduğu görülmektedir.

Bununla beraber bu testlere çeşitli yazarlarca farklı nitelikler verilmiştir. Eski yazarlar projektif testlere “muhayyile testleri” demektedirler. Fakat Rorschach daha o zaman bile bu testlerin yalnız muhayyileye dayanan yetenekleri ölçtüğü görüşüne karşı çıkmıştı. T.A.T. nin bulucusu Murray bunlara “apperception testi” demeyi tercih etmişler. Buna karşılık Cattell “dinamizm testleri” deyimini benimsemiştir. Eysenck ise bu ölçekler için test deyimini kullanmanın uygun olmayacağını ve bu testlerin Freud’un tanımladığı projeksiyon mekanizmasına dayanmadıklarını savunmuştur. Eysenck, projektif testleri “yapılanmamış testler” (tests non-structures) adı altında incelemiştir.

Projektif testlerin özelliklerini genel olarak şöylece sıralayabiliriz:

a. Projektif testlerin amacı ele alınan deneğin kişiliğinin tümünü aydınlığa çıkarmaktır.

b. Projektif tekniklerin kullandıkları uyarım çok sayıda birtakım cevaplar gerektirebilir. Gerçekten bu testlerin değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında bütün güçlük muhtemel cevapların çokluğundan ileri gelmektedir.

c. Projektif testler herşeyden önce, kişiliğin bilgi ile ilgili olmayan yönlerini araştırmayı amaçedinen araçlardır. Bunun yanında bu testlerin kişiliğin bütünün ölçmesi nedeni ile, kişiliğin bilgi ile ilgili alanını da ölçtüğü kabul edilebilir.

d. Projektif testlerde uyarımlar az yapılanmışlardır. Bu durum, özellikle Rorschach ve T.A.T. için geçerlidir. Uyarımların az yapılması durumu, bireysel cevapların elde edilmelerine daha elverişli olmalarındandır.

e. Projektif testler, geniş ölçüde psikanalitik kavramlar kullanırlar. Fakat bu değişmez bir olgu değildir.

Denek kişinin açıkça ifade edemediği ya da habersiz olduğu bazı kişilik özelliklerini psikologun öğrenmek istemesi projektif testleri kullanmaktaki amacın esasını oluşturur. Deneklerin kendilerini yeterince ifade etmeleri, tanımları olanaklı olsaydı, bu testler yolu ile sağlanacak bilgiler doğrudan doğruya sorularak da öğrenilirdi. Oysa bu birçok durumlarda mümkün olmamaktadır. İşte bu nedenledir ki projektif testler kapalı sorular sorarlar ve kapalı cevaplar alırlar. Alınan cevaplar deneğin psikolojik yapısı ile ilgilidir ve ancak bir kişilik kuramına dayanılarak yorumlanabilirler. Projektif testlerin dayandıkları Psikanalitik Kurama göre denekler kendi psikolojik

yapılarının büyük bir kısmını bilinçli olarak bilemezler. Bu nedenle projektif testler, insan davranışının belirlenmesinde çok önemli rolü olan bilinç dışı motivasyonları ortaya çıkarmaktadırlar.

Bunun yanında projektif tesler, ben'in (ego) dış dünyadan ve bilinç dışından gelen uyarınları algılama tarzını, bunları ne dereceye kadar gerçeğe uygun biçimde düzenlediğini de ifade ettiğini ya da gerçeklikten uzak yollara saptığını, yani ne ölçüde biliç dışının etkisinde olduğunu, kısaca ego'nun özellik ve fonksiyonlarını ifade ederler.

Projektif testlerde uygulayıcı uygulama sırasında deneğin bütün davranış ve tepkilerini kaydetmelidir. Bu nedenle bu testlerin büyük bir kısmı sözlüdür.

Bunlardan başka projektif testler şu özelliklere de sahiptirler:

1. Uygulamaları uzun zaman almamaktadır.
2. Basittirler, karmaşık tekniklere ve araçlara ihtiyaç yoktur.
3. Kişisel değildirlir. Yani psikodram, psikanaliz gibi denekle psikolog arasında uzun süreli bir ilişkinin kurulmasını zorunlu kılmamaktadırlar⁵.

PROJEKTİF TEKNİKLERİN SINIFLANDIRILMASI

Bu konuda birbirinden ayrı görüş açılarına göre, projektif teknikler hakkında birçok sınıflamalar ileri sürülmüştür. Bunlardan belli başlı sınıflamalar aşağıya alınmıştır.

A. Biçimsel (formel) sınıflamalar

Biçimsel sınıflamalara göre projektif teknikler kullandıkları uyarımın türüne göre, ya da uyarımın standartlaştırılma derecesine göre ayrılırlar. Biçimsel açıdan en iyi sınıflamalar Eysenck ve Bell'in-kilerdir.

Eysenck'e göre dört tür projektif test vardır. Bunlar:

1. Tamamlama testleri.

Bu tür projektif testlerde deneğin yapacağı iş, bir çağrışım serisini, bir cümleyi, bir hikâyeyi tamamlamaktan ibarettir. Uyarım cümlelinin ya da hikâyenin başlangıcıdır.

2. Yorumlamaya dayanan testler (interpretatife).

Deneğin burada yapacağı şey, bir uyarımdan hareket etmek suretiyle, bir hikâyeyi yorumlamak, tartışmak ya da anlatmaktır.

3. Verim testleri (production).

Denekten burada istenen şey, bir desen çizmek, bir resim yapmak ya da bir oyun situasyonu içinde yorumu sonradan yapılacak olan bir inşa'da bulunmaktır.

4. Gözlem testi (observation).

Burada denek, müphem olarak yapılmış bir situasyon içine konur ve davranışı gözlenir.

Bell'in kabul ettiği dört kategori ise kısaca şöyledir:

1. Kelime çağrışımları ve buna yakın olan teknikler,
2. Görme uyarılarına dayanan teknikler,
3. Anlamli hareketler ve buna yakın olan teknikler,
4. Oyun, dram ve bunlara yakın olan teknikler.

B. Fonksiyonel sınıflamalar

Projektif teknikler varılmak istenen amaca göre de sınıflandırılmaktadır. Örneğin, amaç bir teşhise varmak, bir bilimsel araştırma yapmak, bir tedavi sağlamak v.b. olabilir. bu tür sınıflamalar arasında en çok dikkate değer olanlarından birini Frank yapmıştır. O bu konuda şu ayırımı yapmaktadır.

1. Teşkil edici teknikler (constitutives).

Denek yapılanmamış ve plastik olan bir malzemeyi bir yapı, bir düzen halinde şekillendirmekle görevlidir.

2. Yapıcı, inşa edici teknikler (constructives).

Denek burada, belli bir malzemeyi ele alarak, onu daha geniş inşalar ve yapılar biçiminde ortaya koyacaktır.

3. Yorum gerektiren teknikler.

Denek kendisi için duygusal bir anlam taşıyan bir malzemeyi yorumlamak durumundadır.

4. Kathartik teknikler (catharsis'e dayanan teknikler).

Denek belli bir uyarımın etkisiyle, içsel tepkilerini dışarıya yansıtır.

5. Değiştirici, bozucu yansıma yaratıcı (refractive) teknikler.

Bu teknikler vasıtasıyla denek, itibari bir toplumsal haberleşme, bir karşılıklı ilişki aracını bir şekil bozulmasına bağlı kılar ve kişiliğini de bu bozulma dolayısıyla ortaya çıkarır¹¹.

Bu sınıflamaların çokluğu, onların değerlerinin görevli olduğunun bir belirtisidir. Bununla birlikte bunları birer yol gösterici olarak kabul etmek getekir.

BAŞLICA PROJEKTİF TESTLER

1. T.A.T. (Thematic Apperception Test)

Teste kaynaklık yapan kuramlar ve ön çalışmalar

T.A.T.'in yapıcıları, Freud'un sanat eserlerinin onları yapanın kişiliğini yansıttığı görüşünden esinlenmişlerdir. T.A.T. şimdiki haliyle ortaya çıkmadan, öncü nitelikte bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunların en belirginleri şunlardır:

Brittain 1907 de hayalgücünü inceleyen bir deneme yayınladı. Bu çalışma T.A.T. e yakın ilk çalışma olarak kabul edilebilir. Bu teste dokuz resim vardı ve ergenlere uygulanıyordu. Ergenler, resimlerin kendilerine telkin ettikleri hikâyeleri kaleme almak zorundaydılar. Brittain'in tekniği yine A.B.D. de 1932 yıllarında Schwartz tarafından daha esaslı şekilde ele alındı. Bu ölçeğin adı "sosyal durum ölçeği testi" idi. Test genç suçlular için kullanılıyordu.

Murray ve Morgan 1935 de T.A.T. in ilk formunu yayınladılar. Daha sonra Murray 1943 de testin açıklayıcı formunu (üçüncü form) şimdi kullanılan bir uygulama el kitabıyla birlikte yayınladı. Murray'in yaptığı deneysel çalışmalar kişiliğin temel değişkenlerini gösteren üç listenin ortaya çıkmasına olanak sağladı ve T.A.T.'in bunları ölçtüğü varsayıldı.

T.A.T.'in Ölçtüğü Varsayılan Değişkenler Listesi

1. İhtiyaçlar.

T.A.T.'in ölçtüğü kabul edilen ihtiyaçlar 20 tanedir ve bunlardan bazıları tek, bazıları ise kendi aralarında bir madde altında gruplandırılmıştır.

- a): 1. Üstünlük ihtiyacı,
 2. İtaat ihtiyacı,
 3. Özerlik ihtiyacı,
 4. Saldırganlık ihtiyacı,
 5. Başkalarını aşağılatmak, kırmak ihtiyacı (besoin d'humiliation)
- b): 6. Tamamlama, tamamlanma ihtiyacı,
- c): 7. cinsel ihtiyaç.

8. Duyum, heyecan ihtiyacı (besoin de sensation),
9. Kendini gösterme ihtiyacı,
10. Oyun ihtiyacı.
- d): 11. Bir derneğe, ya da bir topluluğa katılma ihtiyacı,
12. Başkalarını reddetme ihtiyacı.
- e): 13. Yardımcı olmak ihtiyacı,
14. Korumak ihtiyacı,
- f): 15. Ayıplanmaktan kaçınmak ihtiyacı (besoin d'éviter le blame).
- g): 16. Aşağılıktan kaçınma ihtiyacı (besoin d'éviter l'infériorité).
17. Kendini savunma ihtiyacı.
18. Tepki ihtiyacı.
- h): 19. Acıdan kaçınma ihtiyacı (besoin d'éviter la souffrance).
- i): 20. Düzen ihtiyacı.
- j): 21. Öğrenme, anlama ihtiyacı (besoin d'intellection).

2. İç Etkenler Listesi

Bu kısımda Psikanalizin bazı betimlemeleri ihtiyaçların arasına giriyorlar. Bunlar:

- Benlik ideali,
- Kendini sevmek,
- Bütünleşmiş üst ben,
- Üstbendeki çatışmalar (bilinç buhranı, suçluluk duygusu, çöküntü v.b.)

3. Genel Görünümlerin Listesi

1. Sıkıntı,
2. Yaratıcılık,
3. Fikirleri birleştirme-ayırma,
4. Heyecanlılık,
5. Çaba direnci,
6. İç yaşamda ve pratik yaşamda enerji harcanması,
7. Eylemden önce içtepi ve karar,
8. Çaba şiddeti,
9. Başkalarına yönelik yargılarında objektif olup olmaması,

10. Politikada tutuculuk-köktencilik,
11. Kişisel değişmezlik-değişirlik².

Kısaca T.A.T. bireyin diğer kişilerle olan ilişkilerini ve çevrelerine karşı takındıkları davranışı incelemektedir. Yani testin amacı daha çok kişiliğin toplumsal yanını araştırmaktır. Testin dayandığı esas hipotez deneğin resimleri yorumlayarak anlattığı hikâyeler, kendi ihtiyaç, istek ve korkularının yansımalarıdır.

T.A.T. genellikle bireysel bir testtir. Fakat zaman az olduğunda bir grup testi olarak da uygulanabilir. Bu tür uygulamada de eklere T.A.T. kartları verildikten sonra düşündükleri hikâyelerini yazmaları istenir. Bununla beraber grup testi olarak kullanıldığında, gerekli konularda soruşturma yapılamadığından, denek hakkında yeteri kadar bilgi alınamaz.

Testin Uygulanması

T.A.T. iki aşamada uygulanır. Her defasında deneğe farklı 10 resim gösterilir. Belirli resimler bütün denekler için genel niteliktedir. Diğerleri yetişkinler ya da çocuklar, veya cinsin birinden diğerine değiştirirler. Her resmin arkasına resmin kimler için kullanılacağını belirleyen büyük baş harfler yazılmışlardır. Bunlar:

B: Boy, (küçük oğlan çocuğu).

G: Girl, (14 yaşına kadar küçük kız çocuğu).

M: Male, (erkek).

F: Female, (kadın).

Bunların tümü 31 resimdir. Fakat yukarıda belirtilen değişkenlere göre 1 den 20 ye kadar numaralandırılmışlardır. Resimlerin anlamları müphemdir. Yalnız yaş değişkenliklerine göre bir kişiye 12 resim gösterilir. Bu iki cins için de aynıdır. Aynı cinsten iki kişiye 7, farklı cinsten iki kişiye 4, üç kişiye 1 resim gösterilir (örneğin iki kadın, bir erkek olduğunda).

Uygulamanın başlangıcında denekten her resim için bir hikâye anlatması istenir. Uygulayıcı verdiği talimatlar kapsamında ve deneğin durumuna göre dikkatli olmak zorundadır. Deneğin her resmi normal olarak beş dakikada cevaplandırması ya da bitirmesi gerekmektedir. Bu süreden sonra zamanın geçmekte olduğu ona duyurulmalıdır. Talimatlar deneğin yaşına, zekâ düzeyine ve varsa duygusal bozukluğuna uygun olmalıdır. Uygulayıcı, deneğin durumuna göre

kısa ya da uzunca bir süre onu uygulama için cesaretlendirmeli, teşvik etmelidir. Aynı zamanda deneğin, resimlerin üzerinde durmadan geçtiği yerlerine dikkat çekilmelidir. Bununla beraber uygulayıcı gösterdiği resimle ilgili olarak deneğe bilgi vermekten ya da çeşitli telkinlerde bulunmaktan kaçınmalıdır.

Her resme ait bilgiler toplandıktan sonra, deneğin hikâyesinin neresine düşüncesini daha çok yönelttiğini saptamak gerekir. Bunlar yorumda ele alınacak önemli ip uçlarıdır.

2. Rorschach Testi

Rorschach'dan Önceki Çalışmalar

Mürekkep lekesi v.b. gibi yapılanmamış izleri bir araştırma aracı haline getirme fikri Binet'ye aittir. Binet bu konudaki görüşlerini 1895 yıllarında Psikoloji yıllığında yayınlamıştır. O bu işi bir tasarım kanıtı gibi ele almıştır. Bu çalışmadan sonra birçok psikolog bu tür denemelere girişmiştir. A.B.D. de, Dearborn 1897 de mürekkep lekelerinden ilk deneysel seriyi ortaya çıkardı. Whipple 1910 da, 20 lekeden oluşan bir seri standardize etmişti, fakat diğerleri gibi lekelerin takdim zamanını sınırlamamıştı. Nihayet bu konuda en önemli çalışmayı İsviçreli psikiyatrist Hermann Rorschach yapmış ve 1921 yılında Psychodiagnostik adlı eserinde teklif etmiştir.

Özellikler ve Materyel

Rorschach testi bugün kişiliğin dinamik özelliklerini aydınlatmak amacı ile kullanılan projektif bir testtir. Rorschach, bu testi şekil algısını incelemek amacı ile hazırlamış olmakla beraber, araştırmaları sırasında kardiya verilen cevapların ruhsal rahatsızlıklara göre değiştiğini görmüştür. Belirli ruhsal rahatsızlıkları olan bireylerin kendilerine özgü algı tarzları olduğunu gören Rorschach, testi normal ve anormal kişiliklerin ayırımında kullanmaya başlamıştır.

Test dayandığı ilke bakımından basittir. Malzeme 10 levhadan oluşmuştur. Levhaların üzerinde mürekkep lekeleri vardır. Bunların ilki siyah, onu izleyen ikisi siyah ve kırmızı, 4.5.6.7. ler siyah, son üçü ise renklidirler. Frank'ın sınıflandırmasına göre, testin lekeleri tipik surette "teşkil ettirici"dir. Önce de projektif testlerin özellikleri kısmında değinildiği gibi uyarınlar az yapılanmışlardır.

Rorschach testine karşı klinik ve deneysel psikologların tutumları farklı olmalarına rağmen bu test, günümüzde kliniklerde en çok

kullanılan ve sonuçlarına güvenilebilen bir ölçek durumuna gelmiştir.

Testin Uygulanması

Uygulamada yapılacak açıklamalar, T.A.T. de olduğu gibi deneğin yaşına, eğitim düzeyine ve psikopatolojisine göre değişirler. Duruma göre değişmeyen talimat, testin uygulanmasında kolaylık sağlamaz. Talimatlar şartlı tarzda olmamalıdır. Uygulamada denek tamamen kendi serbestliğine bırakılmalıdır. Kendisine takdim edilen bütün uyarıcı değişmelerinde görebildiklerini söylemesi istenir. Tabii her şeyden önce denek bir test için beklediğini bilmeli ve denemeye razı edilmelidir.

Ayrıca zamanın serbest olduğunu yani deneğe istediği kadar zaman verileceğini hatırlatmak yararlı olur.

Bir Rorschach kartının gösterilmesiyle, deneğin cevabı arasında ortaya çıkan süreçler kısaca şöyledir:

İlk aşamada denek mürekkep lekesinin bazı özelliklerini algılar ve bu algılama olayı onda bazı çağrışımlar uyandırır. İkinci aşamada çağrışımlar ilk algıların toparlanmasına ve lekenin daha dikkatli bir şekilde değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Üçüncü aşamada ise lekenin gerçek değer ve sınırları, çağrışımların düzenlenmesine ve kontrolüne yol açmaktadır. Demek oluyor ki, cevabın verilmesinde hem algılar çağrışımları, hemde çağrışımlar algıları kontrol etmekle ve düzenlemektedir. Bu kontrol ve düzenleme tarzı deneğin ruhsal durumunu açıklamaktadır. Verilen cevap deneğin çağrışımlarının kısırlığını, zenginliğini, algıların düzenlenmesindeki aksaklıkları v.b. ortaya çıkarmaktadır.

Deneklere önceden genel bir sınav uygulanmış ve bu sınav durumunda aralarında bazı farklılıklar belirmişse, bunlar Rorschach uygulaması sırasında dikkate alınmazlar ve ne iyi nede kötü kabul edilirler. Rorschach uygulamasında bir anlamda bütün cevaplar iyidirler. Fakat uygulama sırasında hiçbir deneğe cevap örneği vermek zorunluluğu yoktur.

Uygulayıcı, deneğin bütün cevaplarını notlandırır. Talimat verilir, gereken açıklamalar yapıldıktan sonra materyalin verilisinden itibaren denekten ilk gerçek cevap alınincaya kadar geçen zaman da değerlendirilir. Deneğin materyali alıp, cevap verinceye kadar geçen

zamanlar tablosu, deneğin hangi noktalara daha çok dikkat ettiği veya nerelere ilgisiz kaldığını saptamaya olanak verecektir.

Bu testin normal uygulama şeklidir. Bu tür uygulama ergen ve yetişkin deneklere, ruh sağlığı ve zekâca normal kişilere göredir. Testin normal olmayan kişilere uygulanması bazı teknik zorunluluklar gerektirebilir. Çocuklara talimat vermek zorunluluğu yoktur. Onlara resimler oyunları sırasında gösterilir ve ne gördükleri sorulur.

Rorschach testi normal bireylere uygulandığı gibi, çeşitli ruhsal hastalığı olanlara ve geri zekâlılara da uygulanır. Ancak bu gibi hallerde hastanın ve hastalığın özelliğine göre gereken özen ve dikkatin gösterilmesi gerekir.

3. Cümle Tamamlama Testi

Projektif testlerden olan Cümle Tamamlama Testi, kelime çağrışım testlerinin doğal ve mantikî bir sonucudur.

Bireylerin ve grupların tavır ve duygularının incelenmesinde olduğu gibi, psikoloji kliniklerinde de geniş ölçüde kullanılır. Çeşitli gruplarda, okullarda, iş yerlerinde bazı sorunlara ne kadar sık rastlandığını saptamada da kullanılır.

Cümle Tamamlama Testinin başlıca özelliklerini şöyle gösterebiliriz:

1. Uygulama için özel bir ihtisas gerektirmez.
2. Zaman bakımından ekonomiktir.
3. Cümle Tamamlama testiyle çabuk sonuca varılır.
4. Bireylere ve gruplara uygulanabilir.
5. Değerlendirilmesi bu türden diğer testlere göre kolaydır.
6. Bu teste verilen cevapların iyi-kötü, doğru-yanlış gibi yanları yoktur. Bu nedenle cevap veren açısından şu veya bu şekilde cevaplandırmaya karşı fazla bir direnme olmaz.
7. Klinikçilerin muhtemel yanlışlıklarını önlemeye yardım eder⁴.

Bu testte deneğe bir cümlenin iki, üç kelimesi verilir ve onu tamamlaması istenir. Bazende cümleler sadece "Ben.....", "O....." şeklinde çok daha az yapılmış olarak başlayabilir.

Testin uyarınları araştıracının amacına göre seçilebilir. Yani bir konuda bilgi edinmek isteyen bir uzman uygun eksik cümleler bularak bir cümle tamamlama testi geliştirebilir. Fakat diğer projektif

testlerle karşılaştırılırsa, zekî ve bilgili bir denek testin amacını anlayabilir. Genellikle bu testin aynı tür diğer testler kadar geçerli olduğu görülmektedir.

Testin Uygulanması

Testin iki formu vardır. Birinci olan (A) formu 8-16 yaşları arasındaki çocuklara uygulanabilir. İkincisi (8) formu ise yetişkinler içindir ve 13 ve daha yukarı yaşlar için kullanılır.

Testte tepkilerde sürat ve sürenin sınırlandırılması zorunluluğu yoktur. Çocuk veya yetişkinlerde de olsa test, yarım saatten daha az bir zamanda tamamlanabilir. Bu süreden daha fazla süren tamamlama işlemleri yorumda dikkate alınmalıdır. Test uygulanırken açıklama yapmak, hatta çocuklara örnek bir cümle vermek yararlıdır.

Diğer Projektif Testler

1. Kelime Çağrışım Testi

Kelime Çağrışım Testi üzerinde ilk çalışanlar Galton, Wundt ve Jung'dur. Diğer projektif testlere göre daha az önemli sayılmakla beraber, günümüzde psikolojik araştırmalarda ve psikoloji kliniklerinde kullanılmaktadır.

Bu testte, deneğe bir kelime söylenir ve ilk aklına gelen kelimeyi söylemesi istenir. Bu yöntemle deneğin kişiliği üç şekilde incelenebilir. 1- Deneğin durakladığı, yani tepki süresinin geçtiği, cevabın kalitesinin değiştiği kelime uyaranları yorumlanır. 2- Deneğin ruhsal tezahurat gösterdiği ya da durakladığı çağrışimleri ve cevapları yorumlanır. 3- Deneğin cevabı ile norm grubunun verdiği cevaplar karşılaştırılır.

Kelime çağrışım testinin yetersizlikleri ise şunlardır: Deneğin kişiliği hakkında yeterli bilgi elde edilmesi, bireysel bir test olması nedeniyle pratik olarak da sakıncalı olması. Aynı zamanda test sonucunda denekte varlığı kabul edilen ruhsal sorunların mahiyeti hakkında bilgi vermemektedir.

2. Resim Yorumlama Testi

Daha çok Almanya'da kullanılan test, 1939 da Wartegg tarafından yapılmıştır. Wartegg'e göre kişiliğe ya bütünlük, ya da bütünlüğü bozan etmenlerden biri egemendir. Wartegg'in ortaya koyduğu bu test, kişiliğin aşağı düzeyden yapılarına daha çok açıklık kazandırıyor.

Diğer projektif testlerde olduğu gibi bu testinde materyali basittir. Deneğe bir kâğıt üzerine çizilmiş, 4 cm ebadında 8 kare gösterilir. Karelerin içine yapılanmamış basit resimler çizilmiştir. Denek bu resimleri tamamlamak, zorundadır. Burada önemli olan deneğin tamamlama işine hangi kareden başladığı ve hangi resimlere daha çok anlam verdiği.

Wartegg'e göre kareler içinde tasarlanmış her şekil, kişiliğin özel unsurlarından birini uyarırlar. Sonuçlar deneğin görünümüne aşağıdaki tiplerden birine göre açıklık kazandırır. Test sonuçlarının ortaya koyduğu varsayılan tipler şunlardır:

1. Duygusal, dışa dönük, hassas, hakimiyetçi tip (subjektif tip).
2. Hayali olarak üstünlüğe yönelen tip, bu açık ya da sezgisel olabilir. (subjektif tip).
3. Mantıklı ya da soyut bir karakterde zihinsel yönden üstünlük kurmaya yönelen tip (objektif tip).
4. Enerjik ya da itici (impulsif) tip, (iradîtip).

Test yapıcısı, denemeye tabi tuttuğu kişileri testin, bu dört tip açısından değerlendirildiğini kabul ediyor.

3. *Hikâye Tamamlama Testi*

Madeleine Thomas'ın 1937 de ortaya koyduğu bir testtir. Testin hazırlanmasında gözetilen amaç; çocukların toplumsal, ailevi okula ait sorunlarını incelemelerinde yardımcı bir araç olması beklentisidir. Testin dayandığı temel kuram, Psikanalizin çocuk gelişiminde varsaydığı dönemlerdir. Bu dönemlerin yukarıdaki çevresel etmenlerin etkileriyle birleşerek, çocukta oluşturduğu bunalımları çözmek testin diğer ve temel amacıdır.

Bu test, çocuk tarafından tamamlanmayı gerektiren 14 hikâyeyi kapsar. Testin birinci hikâyesi şu: "bir erkek çocuğu okula gidiyor. Oyun zamanı, başka çocuklarla oynamıyor, bir köşede yalnız kalıyor. niçin?"².

Çocuğun bu kısa hikâyeyi tamamlamak üzere verdiği cevaplar psikanalitik açıdan değerlendiriliyor.

Hikâyelerin 7 si bireyin bilinçli olarak fark ettiği ailevi çatışmaları ilgilendiriyor. Son 7 si ise rüyalar, sıkıntılar, dilekler, fanteziler ve tercih edilen masallara yöneliktirler.

4. *Lövenfeld'in Mozaik Testi*

Bu teste "inşa ettirici" yöntemlerin örneği denebilir. Geçerliği hakkında henüz fazla birşey söylenemiyen bu testin dayandığı esas varsayım şu: bireyin yaptığı şey ile kişiliği arasında bir benzerlik vardır. Yani bir kişinin yaptığı, ortaya koyduğu bir yapıt, bir nesne o bireyin kişiliğini yansıtır.

Testin malzemesi, plastikten yapılmış olan ve hacim, şekil ve renk bakımından birbirinden farklı 465 küçük plâketten oluşmuştur. Denekten bunları dilediği gibi gruplandırması istenir. Böylelikle elde edilen desenler, bunların sayısı, resmin tutarlığı, soyut ya da somut oluşu, bütünün ahengi v.b. gibi 23 ayrı nitelik dikkate alınmak üzere değerlendirilir.

5. *Rosenzweig Yoksunluk veya Engellenme (Frustration) Testi*

Bu test ilke olarak T.A.T. ye dayanmakla beraber, sitüasyonun çok daha belirgin oluşu ve cevabın daha kısa tutulması gibi özellikleriyle ondan ayrılır.

Rosenzweig Testinin dayandığı görüş şu: Birey kendisini hayatı önemi olan bir ihtiyacının tatminine yönelttiğinde, eğer bir engelle karşılaşmışsa başvurduğu davranışlar onun kişilik yapısını yansıtır.

Test mazleme olarak 24 resimden oluşan bir seriyi kapsar. Her resimde iki insan vardır. Bu iki kişi günlük yaşamdan alınma bir yoksunluk içinde bulunur haldedir. Her resimdeki soldaki kişi, ya karşısındaki insanın ya da kendisinin uğramış olduğu bir yoksunluğu birkaç sözcük ile anlatır durumdadır. Sağdaki kişinin yanında ise, buna karşılık olarak söylemesi gereken şeylerin yazılacağı boş bir yer vardır. Denek, uygulamada bu ikinci kişinin söylemesi gerekenleri ifade eder ve bu cevaplar değerlendirilir.

6. *Szondi Testi*

Szondi adındaki Macar psikiyatristinin ortaya koyduğu bir dene-
medir. Test hakkında birçok tartışmalar olmaktadır. Testin amacı kişiliğin derin iç itimlerini (pulsion) bulmaktır. Testin uygulamasında deneğe fotoğraf serileri gösterilir ve denekten resimlerin hangisinin en sevimli, hangisinin en sevimsiz geldiğini belirtip seçmesi istenir. Szondi'ye göre her resim deneğin çağrışımını, iç dünyasındaki gerilimlerin belli bir bölgesine ve bu bölge ile belli bir etkene yöneltmiştir.

PROJEKTİF TESTLERDE GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Projektif testlerin birkaçı bu yazıda tanıtılmaya çalışılmıştır. Anlaşılabacağı üzere bunlar kişilik testlerinin başlıcalarıdır. Aslında bu testler sayıca pek çokturlar.

Gerçekten projektif testler kişilik hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedirler. Özellikle projektif yöntemlerden herhangi birini yeni kullanmaya başlayan klinisyenler bu testlerle çok zengin bilgiler edindikleri kanısına çabucak varmaktadırlar. Fakat bu inanç, mesleğinde tecrübesi ve bilimsel yeterliği artmış uzmanlarda zamanla sarsılmaktadır. Esasen projektif yöntemleri ilk önerenlerin amacı objektiviteden çok, inceledikleri bireylerin gösterdikleri özellikleri anlamlı bir bütün haline koymak ve bu yoldan o bireyi anlamaktır. Projektif yöntemlerden alınan sonuçların daha objektifleşmesi deneysel ve bilimsel araştırma yapan ve bu alanda çalışan uzmanlaşmış kişilerden beklenen bir husustur. Yani projektif testlerin klasik psikometrik kuralların gerektirdiği standartlara erişebilmesi için, bu testlerin sonuçlarının ölçüye vurulması durumu, bu alanda ilerleme sağlayabilmek için tek yoldur ve bir zorunluluktur.

Fakat projektif testlerin sonuçlarının yararlılık düzeyi bakımından, insan davranışlarının her özelliğinin ölçülebilirliğine inanan deneysel psikologlarca, klinisyenler arasında görüş ayrılıkları vardır. Projektif testlerle objektif sonuç alınmadığından dolayı deneysel araştırmacılarca bu yöntemler fazlasıyla eleştiriye uğramıştır. Oysa klinisyenlere göre bir test, bireyin endişelerini, üzüntülerini, çeşitli sorunlarını v.b. açıklıyorsa uygulanmalıdır.

Kısaca, henüz projektif yöntemler günümüzde gerçek birer bilimsel araç haline girememiştir. Hernekadar insan kişiliği üzerinde zengin bilgiler veriyorlarsada, geçerlik ve güvenilirlikleri tatmin edici düzeyde değildir. Bu uygulamaların geçerliği henüz 0.30 değerini aşmamaktadırlar. Rorschach testinin diğerlerine oranla tatmin edici olan geçerliğinin, hazırlayıcısı tarafından bu testin değerlendirilmesine katılan oldukça belirgin bir sayısallaşmadan dolayıdır.

KAYNAKLAR

1. Adasal, Rasim, *Modern Normal ve Medikal Psikoloji*. İkinci Baskı, A.Ü. Tıp Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1973.

2. Anzieu, Didier, *Les Methodes Projectives*, Presses Universitaires De France, Paris, 1970.
3. Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*. İnkilâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1969.
4. Beier, Delton C., Beier, *Cümle Tamamlama Testi El Kitabı*. (Milli Eğitim Bakanlığı), Ankara, 1961.
5. Cansever, Gökçe, *Psikolojik Testler*, Türk Tarih Kurumu Basım-evi, Ankara, 1963.
6. Enç, Mitat, *Ruh Sağlığı Bilgisi*. İnkilâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1968.
7. Garret, Henry E. *Psikolojiye Giriş* (Çevirenler: Fevzi Ertan, Remzi Öncül), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963.
8. Guillaume, Paul, *Psikoloji*. (Çev. Refia Şemin), Fen Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1970.
9. Munn, Norman L., *Psikoloji İnsan İntibakımın Esasları*. (Çev. Nahit Tendar), C. II. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.
10. Pichot, P., *Psikoloji Alanlarında Test'ler*. (Çev. Selimin Evrim), Anıl Yayınevi, İstanbul, 1965.
11. Özgü, Halis, *Şahsiyet*. Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1969.